

# VÝZNAMNÁ VÝROČÍ

## Hnutí pracujících rolníků za hradecký program

První etapa agrárních demokratických přeměn probíhajících na naší vesnici za účinné podpory KSČ v letech 1945—1946 vedla k výrazným sociálně ekonomickým přeměnám. Nemohla však zcela vyřešit četné a ožehavé ekonomické problémy pracujících zemědělců. Vždyť přes rozsáhlé zásahy do vlastnictví a držby půdy v rámci I. etapy poválečné pozemkové reformy se sociální struktura rolnictva, a to hlavně ve vnitrozemí, i nadále vyznačovala hlubokou sociální diferenciací a z toho plynoucími sociálně ekonomickými problémy.

K nejpočetnějším sociálním skupinám rolnictva patřili majitelé hospodářství do 2 ha, kteří však vlastnili nejmenší výměru půdy. Byly to vesměs nesoběstačné usedlosti. Naproti tomu rozsáhlým pozemkovým vlastnictvím disponovaly statky nad 50 ha, vzešlé většinou z předválečné pozemkové reformy, a velkostatky nad 100 ha.

Ve starousedlických vesnicích trpěli tedy rolníci nedostatkem půdy, který doslova ohrožoval nesoběstačná hospodářství. Nedostatek vlastní půdy se proto mnozí rolníci snažili nahrazovat pachtem. Dá se říci, že nebylo vesnice, v níž by rolníci nepracovali na propachtované půdě. Vedle nedostatku vlastní půdy bylo hospodářské postavení drobných rolníků (a často i tzv. rolnických hospodářství) nepříznivě ovlivňováno značnou rozdrobeností jejich pozemků.

Z řad pracujících rolníků se proto začalo již na jaře roku 1946 ozývat volání po prohloubení demokratických agrárních přeměn, a zejména po získání další půdy. Bezzemci a drobní i střední rolníci tak zdůrazňovali požadavek prohlubování pozemkové reformy, spojený s požadavky na podstatnou úpravu pachtovného, snížení velké rozdrobenosti jejich pozemkové držby apod.

Na jaře roku 1946 se tímto začíná rodit velké hnutí bezzemků a pracujících rolníků, jehož výrazem se stávají stovky rezolucí, odesílaných z vesnic v rámci široké diskuse před VIII. sjezdem KSČ ústřednímu výboru KSČ. Dominujícím požadavkem byla likvidace velkého pozemkového vlastnictví. Ostří požadavků tohoto charakteru směřovalo proti nespravedlivě provedené pozemkové reformě z let buržoazního Československa a dále proti těm, kteří ani touto reformou nebyli postiženi.

Volání pracujících rolníků po půdě a další požadavky zakotvené v rezolucích ÚV KSČ a také VIII. sjezdu KSČ podnítily ústřední stranické orgány k prohlubování dosavadního zemědělského programu. Komplexně byl tento program dovršení agrárních demokratických přeměn rozpracován v šesti zemědělských zákonech.

Navrhované zákony měly demokratický charakter. Projevoval se především v tom, že měly splnit dlouholeté volání pracujících rolníků; omezovaly ekonomickou i politickou moc agrární buržoazie a zvyšovaly úlohu pracujícího rolnictva v životě vesnice. Tím navrhované osnovy šesti zemědělských zákonů zvýrazňovaly protiburžoazní charakter zemědělské politiky KSČ.

Ve starousedlických vesnicích přinášely návrhy zákonů zdejším rolníkům pomoc a četné výhody zejména v oblasti scelování pozemků, myslivosti, zamezení drobení půdy, rozšiřování usedlostí novými přiděly půdy z připravované revize pozemkové reformy a rovněž i při zajišťování dvouletky.

V osídleneckých oblastech byl nejaktuálnějším návrhem zákona právě ten, který požadoval urychlené zaknihování přidělů zkonfiskovaného zemědělského majetku. Přispěl rozhodující měrou k uklidnění desítek osídlenců, z jejichž řad se ozývaly hlasy nejistoty. Současně byl pádnou odpovědí politické pravici, která se snažila šířit mezi osídlenci neklid a destabilizovat tak pohraničí.

Přes 2700 souhlasných rezolucí s navrhovanými zemědělskými zákony dokumentovalo skutečnost, že se zákony souhlasili především drobní a střední rolníci. Poslední měsíce roku 1946 a počátek roku 1947 probíhaly ve znamení ostrých útoků agrární buržoazie proti celkové zemědělské politice. V těchto bojích, v nichž představovaly prioritu právě zemědělské zákony, sehrávala významnou úlohu četná ekonomická opatření, jako zavedení pořádku do distribuce, boj proti šmelině a jiné.

Stupňující se úspěchy rolnického hnutí za prosazení zemědělských zákonů se snažila politická pravice co nejvíce narušovat. Nakonec sáhla až k pokusu o vy-



volání zemědělské stávky. Kolébkou těchto snah byly některé oblasti na Českomoravské vysočině i v přilehlých českých okresech. Největší zápasy probíhaly v řepařské a obilnářsko-bramborářské oblasti, kde se nacházelo největší množství postižených statkářů a současně i nejvíce uchazečů o půdu z řad drobných rolníků. V průběhu těchto bojů za šest zemědělských zákonů bylo získáno mnoho cenných připomínek, a to zvláště k revizi pozemkové reformy, k zákonu o zlidovění myslivosti i k zákonu o scelování půdy.

Hnutí pracujícího rolnictva za přijetí šesti zemědělských zákonů naznačilo nutnost dalšího postupu v demokratických agrárních přeměnách. KSČ zpracovala a poté předložila rolníkům celý soubor požadavků, který vešel do historie jako Hradecký program. Tento dokument se stal uceleným programem dovršení agrárních demokratických přeměn na vesnici. Kromě požadavků zaknihování přídelů z pozemkových reforem, scelování půdy a revize I. pozemkové reformy obsahoval nové požadavky širokého dosahu:

- Výkup půdy přesahující výměru 50 ha a půdy, na níž majitel nepracoval, a její přidělení rolníkům a zemědělským dělníkům.

- Zavedení jednotné zemědělské daně, odstupňované ve prospěch drobných a středních rolníků.

- Provedení mechanizace zemědělství opírající se zejména o strojní družstva a strojní stanice.

- Rozvoj zemědělského družstevnictví a jeho rozsáhlou demokratizací.

- Zavedení pojištění pro rolníky, které by především pomáhalo drobným a středním rolníkům.

- Reorganizaci distribuční sítě podle potřeb rolníků.

- Uzákonění levného zemědělského úvěru.

- Uzákonění JSČZ jako masové organizace rolníků a další požadavky.

Požadavky obsažené v Hradeckém programu získávaly stále větší zájem nejen drobných, ale i středních rolníků. Od dubna 1947, kdy byl tento dokument v Hradci Králové vyhlášen, začal tedy na vesnicích boj pracujících rolníků o přijetí Hradeckého programu. V průběhu těchto nových zápasů vznikaly či obnovovaly se rolnické komise, které Hradecký program široce popularizovaly a usměrňovaly rozvíjející se rolnické hnutí.

Boj o Hradecký program se tak prolínal s bojem za šest zemědělských zákonů. Jeho aktuálnosti odpovídala intenzita zápasu, projevující se nejen v rezolucích zasílaných ministerstvu zemědělství a ÚV KSČ, ale i vytvářením početných deputací pracujících rolníků navštěvujících parlament. Od konce května do července 1947 navštívilo parlament jen z Čech přes 100 deputací rolníků z různých okresů.

Bezprostředním výsledkem těchto bojů bylo schválení osnov zákonů o zaknihování přídelů půdy a o pomoci rolníkům při realizaci zemědělského výrobního plánu. Jestliže zákon o zaknihování neměl výraznějších potíží, druhá osnova narážela na značný odpor vesnické buržoazie. Dlouhá byla i cesta návrhu zákona o rozdělení pozůstalostí se zemědělskými podniky a o zamezení drobení zemědělské půdy. Odpůrcům tohoto zákona z řad buržoazie se nakonec podařilo prosadit jeho částečné zhoršení a vyloučit tak ze získání pozemků při prodeji domkáře.

S průtahy se setkal rovněž návrh zákona o zlidovění myslivosti. Nemálo překážek musel překonávat i návrh zákona o scelování pozemků. Odpůrce scelovacího zákona totiž nejvíce zneklidňovalo vytváření tzv. půdní rezervy, která měla postihnout právě vesnickou buržoazii. O zákonu bylo rozhodnuto až v druhé polovině roku 1947.

Nejúpornější zápasy byly však sváděny o revizi I. pozemkové reformy z let buržoazního Československa. Osnova tohoto zákona počítala se zásahy do vlastnictví půdy a měla tedy postihnout část vesnické buržoazie. Proto se návrh tohoto zákona stal předmětem úporných jednání jak ve vládě, tak i v parlamentě. Nakonec byl zákon přijat, ale ve zhoršené verzi než jak byl původně předložen ministrem zemědělství. Vlastní provádění revize mělo být svěřeno rolnickým komisím jako orgánům samotných rolníků a bezzemků. Náhrada i přídelové ceny byly ponechány ve výši cen z buržoazní republiky, což bylo vzhledem k hodnotě Kčs výhodné pro drobné rolníky.

Revizi projednávala revizní komise, jmenovaná na návrh ministerstva zemědělství vládou republiky. Její schůze měly být veřejné a mohli se jich zúčastňovat i zástupci rolnických komisí z obcí, v nichž se projednávané velkostatky nacházely. Revize nejdůležitějších velkostatků a statků provedená ještě před Únorem roku



1948 měla velký politický význam a upevnila důvěru drobných a středních rolníků v politiku KSČ. Průběh této významné agrární operace byl pozorně sledován tiskem a celou zemědělskou veřejností.

Snahy stoupenců vesnické buržoazie o sabotování revize vyvolávaly velkou politickou aktivitu rolnictva. Proto ministerstvo zemědělství vydalo počátkem roku 1948 dopis, ve kterém informovalo vesnici o plnění Hradeckého programu a zdůraznilo další opatření, která navrhlo k prospěchu drobných a středních rolníků: novou pozemkovou reformu, jednotnou zemědělskou daň, pojištění pro rolníky, levný zemědělský úvěr i odstranění cenové disparity. Zemědělci byli opět vyzváni, aby se k navrhovaným opatřením vyjádřili.

Návrhy ministerstva zemědělství si získávaly stále širší podporu i středních rolníků. Svědčí o tom přes 1000 souhlasných rezolucí, které obdrželo ministerstvo zemědělství z vesnic od února 1948. Projednávání Hradeckého programu a dalších návrhů z něho plynoucích výrazně podpořil i sjezd rolnických komisí, probíhající v období vrcholících bojů pracujících s buržoazií v únoru 1948.

Tímto vítězstvím pracujících nad buržoazií se otevřela také cesta k rychlému vývoji našeho zemědělství. Hradecký program se dostal na pořad dne. Na mimořádné schůzi parlamentu 21. 3. 1948 byly schváleny zákony o novelizaci zákona o revizi pozemkové reformy, novelizaci zákona o zamezení drobení zemědělské půdy, zákon o nové pozemkové reformě, zákon s celovací, zákon o zemědělském úvěru a další opatření. Úspěšně probíhala II. etapa pozemkové reformy a připravovala se nová pozemková reforma.

Bojem za Hradecký program a jeho realizaci po únoru 1948 tak vyvrcholilo na vesnici hnutí pracujícího rolnictva za demokratické agrární přeměny. V jeho průběhu byla zlomena moc agrární buržoazie a současně se výrazně upevnil dělnicko-rolnický svazek.

*Doc. dr. Antonín Burget, CSc., Univerzita Palackého, Olomouc*

BURGET, A. (Univerzita Palackého, Olomouc): *Hnutí pracujících rolníků za Hradecký program*. Sociol. Zeměd., 24, 1988 (1) : 63-66.

Významnou součástí přerůstání národně demokratické revoluce v revoluci socialistickou bylo v letech 1945—1948 rovněž rozsáhlé rolnické hnutí, ovlivňované politikou KSČ. Jeho podíl na prosazování agrárních demokratických přeměn se projevoval zvláště realizací Budovatelského programu vlády Klementa Gottwalda. K prioritám těchto významných zápasů patřilo v zemědělské oblasti nejdříve šest zemědělských zákonů a posléze Hradecký program. Příznivé podmínky k jeho realizaci však přineslo teprve vítězství pracujících nad buržoazií v únoru 1948.

rolnické hnutí; agrární demokratické přeměny; zemědělské zákony; Hradecký program

БУРГЕТ, А. (Университет им. Палацкого, Оломоуц): *Движение трудящегося крестьянства за Градецкую программу*. Sociol. Zeměd., 24, 1988 (1) : 63-66.

Важным звеном превращения народнодемократической революции в социалистическую в период 1945—48 гг. стало также крестьянское движение под влиянием политики КПЧ. Его участие в продвижении аграрнодемократических преобразований проявилось, главным образом, в осуществлении Создательной программы правительства Клемента Готвальда. К приоритетам этих значительных действий в аграрной области относятся 6 аграрных законов, а позднее и Градецкая программа. Однако благоприятные условия для ее выполнения наступили лишь после победы трудящихся над буржуазией в феврале 1948 г.

крестьянское движение; аграрно-демократические преобразования; аграрные законы; Градецкая программа

BURGET, A. (Palacký University, Olomouc): *Working Peasants Movement in Support of the Hradec Programme*. Sociol. Zeměd., 24, 1988 (1) : 63-66.

In 1945—1948 the extensive peasant movement, which was influenced by the policy of the Communist Party of Czechoslovakia, formed an important contribution to



the pass from a national democratic revolution to a socialist revolution. Its contribution to the implementation of agrarian democratic changes was expressed first of all through realization of Klement Gottwald Governmental Building Programme. Among priorities of this important fight there were in the first place six agrarian acts and then the Hradec Programme. However, it was not until the victory of the working class over bourgeoisie in the February 1948 when favourable conditions for its realization were created.

peasant movement; agrarian democratic changes; agricultural acts; Hradec Programme

BURGET, A. (Palacky-Universität, Olomouc): *Die Bewegung der werktätigen Landwirte für das Hradecker Programm*. Sociol. Zeměd., 24, 1988 (1) : 63-66.

Bedeutender Bestandteil des Hinüberwachsens der nationalen und demokratischen Revolution in die sozialistische war in den Jahren 1945—1948 auch die umfassende Bauernbewegung, die von der Politik der KPTsch. beeinflußt wurde. Ihr Anteil an der Durchsetzung demokratischer Veränderungen auf dem Agrarsektor zeigte sich insbesondere in der Realisierung des Aufbauprogramms der Gottwald-Regierung. Zu den Prioritäten dieser bedeutenden Kämpfe zählen die sechs landwirtschaftlichen Gesetze und dann das Hradecker Programm selbst. Günstige Bedingungen für dessen Verwirklichung schuf erst der Sieg der Werktätigen über die Bourgeoisie im Februar des Jahres 1948.

Bauernbewegung; demokrat. Veränderungen in der Landwirtschaft; Landwirtschaftsgesetze; Hradecker Programm